

in pod Triglavsko severno rebro, kjer je bilo gotovo čakanje. Prehod po severni steni Triglava je torej bil znan Trentarjem že davno pred nemškimi turisti. Značilno je, da se ravno izkušeni in izvežbani vodniki manj zanimajo za nomenklaturu in so tudi manj točni nego kozji pastirji. Ravno vodniki, ki mnogo občujejo s turisti, so sigurni le pri imenovanju glavnih vrhov, za ostalo se ne brigajo. Treba je poleg njih za navajanje krajevnih imen privzeti še domačega kozarja. A tudi za

pastirje velja pravilo, da je točen v svojih odgovorih le za ono planino, kjer je po več let pasel živino ali za one robove, koder je v mladih letih lovil. Tako npr. pozna Paver dobro le oni del Trente, kjer ima svoje staje in planino, t.j. Kuklo, dočim je za planino Zapotok in Trebiščino bolj negotov. Iz tega je videti, kako previden mora biti človek pri iskanju in sistemiziranju krajevnih imen.

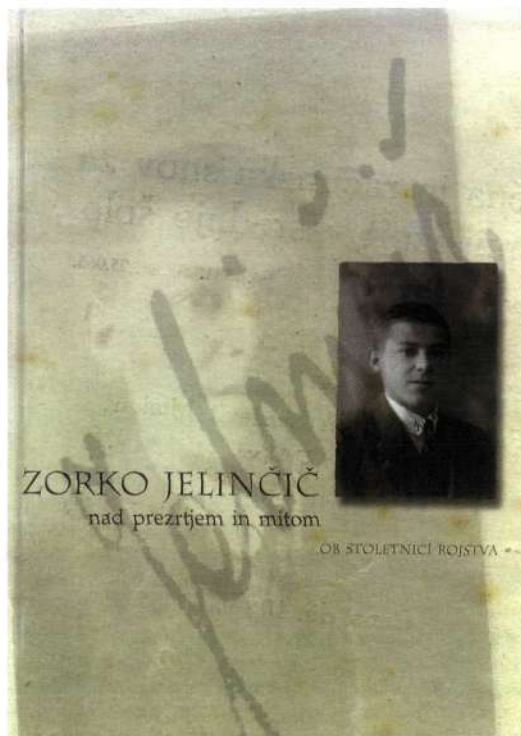
ŠE ENA NOVA KNJIGA ZA PLANINSKO KNJIŽNICO

ZORKO JELINČIČ MED PREZRTJEM IN MITOM

Sredi lanskega decembra so v ljubljanskem Inštitutu za novejšo zgodovino predstavili skoraj 250 strani debelo knjigo »Zorko Jelinčič med prezrtjem in mitom«, ki sta jo ob stoletnici Jelinčičevega rojstva izdala Planinska zveza Slovenije in Planinsko društvo Tolmin in ki je skrbno urejen zbornik referatov s simpozija »Zorko Jelinčič v slovenski preteklosti« – organizirali so ga lanskega 20. maja v Tolminu. Uredniški odbor pod vodstvom glavnega urednika **Žarka Rovščka**, v katerem so bili **Gorazd Bajc**, **mag. Damjana Fortunat Černilogar**, sin Zorka Jelinčiča **Dušan Jelinčič**, **dr. Milica Kacin Wohinz** in **dr. Branko Marušič**, strokovnjaki z različnih področij in vsi tudi med referenti in pisci prispevkov za knjigo, so se nadvse skrbno lotili uredniškega dela. Tako je pred nami dokaj natančno izklesana podoba primorskega idealista, ki je na več področjih življenja pustil trajne sledi.

Z dovoljenjem urednika in založnika ponatiskujemo prispevek **Igorja Škamperleta** »Zorko Jelinčič in **Klement Jug**, protagonista primorskega dela slovenskega alpinizma«, ki odkriva marsikatero malo znano ali povsem neznano podrobnost iz gorniškega in z gorami povezanega življenja obeh znanih slovenskih gornikov. Sicer pa je v knjigi še nekaj drugih poglavij posvečenih planinskemu delovanju Zorka Jelinčiča, zaradi česar knjigo seveda uvrščamo med tiste, ki jo je vredno imeti na planinski knjižni polici. (Op. ur.)

Klement Jug in Zorko Jelinčič, dva vrstnika. Prvi rojen 19. novembra 1898 v Solkanu, drugi dve leti mlajši, rojen 5. marca 1900 v Logu pod Mangrtom. Skupaj sta rastla, sorodna sta si bila po izobrazbi in kulturnem oblikovanju, ki so ga od primorskih fantov zahtevala težka leta ob koncu avstroogrske monarhije, začetku oblikovanja države južnih Slovanov in po krivični, res težki priključitvi Primorske Italiji. V dvajsetih letih tega stoletja so bili zavedni ljudje prisiljeni v okrepljeno konfrontacijo zaradi naraščajočega fašizma in čedalje ostrejšega raznarodovanja, ki je posebno po Gentilejevi reformi šolstva l. 1923 prizadelo in v veliki meri ohromilo slovensko kulturno in jezikovno tkivo. Ne smemo pozabiti: nemški ljudje so se zaradi nacionalističnega pritiska in ukinitve njihovih šol prav v teh letih iz naših krajev skoraj v celoti izselili; iz mest, kjer so

živeli – Trsta, Gorice, Idrije. Večinsko slovensko prebivalstvo se razen izjem ni izseljevalo. Stoletja povezano s svojo pokrajino je ostajalo doma, na svoji zemlji, lahko pa razumemo, da so se pri pogumnih mladih ljudeh prav v desetletju po 1. svetovni vojni in kot odgovor na sovražno nacionalistično politiko nazorske in življenjske izbire zaostrole. To se mi zdi tisti zgodovinski kontekst, ki nam pomaga razumeti, zakaj se v Posočju naenkrat pojavi tolikšno zanimanje za gore.

Bodimo pozorni: zanimanje in strast do gora, ki ju izražata Jelinčič in Jug, ni več navdušenje, ki ga goram s trezno vzvišenostjo namenja Henrik Tuma. Doktor Tuma sicer doživlja isti čas in iste tegobe, toda iz novih prišlekov se zna norčevati, ne jemlje jih resno, kot izobraženec in politik se uravnoteženo pogovarja s celot-

no srednjo Evropo. Do svojih gora v Posočju goji prikupno domačnost, intimen odnos, ki mu ga nihče ne more vzeti.

Jelinčič in Jug sta mlajša generacija. Ne ozirata se nazaj, ampak naprej. Gore, njihove stene in grebeni, niso izletniški prostor, kraj, kjer bi se oddahnili, nabrali novih moči, se melanholično ozirali po spominih kot dobrodušni Julius Kugy, ampak so prostor izziva, kjer naj se krepijo in izkažejo osebne moči in kreposti. Prav Jelinčič in Jug sta s svojimi prvimi turami na začetku dvajsetih let in s svojim jasno izraženim, skoraj filozofskim odnosom do plezanja v stenah in nasploh do alpinizma zaznamovala in definirala tiste lastnosti, ki v prvi polovici 20. stoletja primorski alpinizem razlikuje od športno gorniškega alpinizma njunih tovarišev na Kranjskem, drenovcev in skalašev.

Tem razlikam smo posvečali malo pozornosti, zdijo pa se mi zanimive, ker prispevajo k poznavanju zgodovinske heterogenosti in raznolikosti naših dežel. Pri ljubljanskih skalaših sta bila v ospredju športni dosežek, preplezana nova smer, ki naj hkrati zagotovi zmago slovenski navezi v merjenju z nemškimi, čeprav so bile v veliki meri že tuje in oddaljene, neogrožajoče. Primorski gorniki te dileme niso doživljali tako prostodušno. Ne zato, ker bi morali s tujci v gorah tekmovali, takšnega tekmovanja je bilo navsezadnje več v Vratih pod Triglavsko steno, ampak zato, ker so tu na zahodni strani ljudje preprosto vsak dan živeli v tuji državi, doživljali ponižanja, raznarodovanje, in so gore postale preizkušnja moči, volje, sposobnosti, in predvsem – to se mi zdi ključno – živi izraz človekove etične usmeritve. Prav to pa so tisti poudarki, ki Jelinčiča in Juga razlikujejo od drenovcev in skalašev. Jug in Jelinčič sta alpinizem razumela kot ustvarjalni izraz človekove moralne vzgoje in opredelitve, kot pot rasti, ki za cilj nima premagane težave v steni, ampak gre veliko bolj za samovzgojo in oblikovanje svoje osebnosti, ki naj bo poštena, klana in zdrava.

Ti moralni poudarki se mi zdijo sploh ena glavnih značilnosti primorskega alpinizma prve polovice stoletja. Pomenijo nekaj posebnega tudi v širšem evropskem kontekstu.

V takšnem vzdušju sta Jelinčič in Jug prejela podobno izobrazbo. Oba sta študirala filozofijo pri prof. Vebru na vseučilišču v Ljubljani, tako tudi njun tovariš Vladimir Bartol iz Trsta. Oba sta se posvečala psihološkim temam in študij nadaljevala – v različnem času – v Padovi pri znanem prof. Benussiju. Sklepamo lahko, da je bila njuna nazorska, kulturna in literarna formacija podobna. Bila sta dobra prijatelja. Razlikovala sta se, o tem pa najbrž ni dvoma, v osebni značajski naravnosti, čeprav zaradi zgodnje Jugove smrti, ponesrečil se je, ko mu je bilo komaj 26 let, dokončnih ocen ne moremo dati. Upam si reči, da bi se Klement Jug v nadaljnjih letih krepko dopolnil in ublažil oziroma reflektiral svoje najdrznejše značajske poteze. Zaradi velikega etičnega čuta, ki ga je gojil skoraj kot svoje poslanstvo, bi najbrž opustil strogi individualizem nietzschejanskega tipa, ki ga je premamil zadnje leto, in se bolj posvetil

Portret Klementa Juga, kot ga je narisal Božidar Jakac.

temam in vsebinam, ki bi vsaj do neke mere odgovarjale družbenim potrebam in pričakovanjem. Za Zorka Jelinčiča pa morda lahko domnevamo, da ga je prav nenadna izguba prijatelja Klementa Juga odvrnila od individualnih ambicij in ga utrdila v njegovi volji, da svoje moči in delo usmeri v blagor svoje skupnosti.

Zanimivi se mi zdita opažanja tržaškega pisatelja Borisa Pahorja in goriškega zgodovinarja Branka Marušiča, ki v spisih iz sredine šestdesetih let¹ v Planinskem vestniku opozarjata, da bo treba o Klementu Jugu in Zorku Jelinčiču govoriti skupaj. »Govoriti bo treba o obeh in ju povezati; podati bo treba podobe obeh, da odkrijemo podobnosti in razločke.« Pahor omenja Jugov padec v steni, mladeniča, polnega moči, in težko, tragično zgodbo Zorka Jelinčiča, ki je dolga trideseta leta moral preživeti v italijanskih zaporih, kjer so mu načeli fizično zdravje, niso mu pa zlomili klene psihološke trdnosti in uporniške volje.

Tudi gospod Marušič je z objavo razglednic, ki jih je s študija v Padovi leta 1922 Jugu pošiljal Zorko Jelinčič, poskrbel za pomemben segment njunega odnosa. Branko Marušič pravi: »Večkrat sem si zastavljal ta problem – miselnih odnosov med Jugom in Zorkom

¹ Pahor, Boris: Triglavske razsežnosti. Planinski vestnik 1965, str. 433–438; Marušič, Branko: Prispevek k planinski biografiji Zorka Jelinčiča. Planinski vestnik 1966, str. 409–412 (Dalje: Marušič, Branko: Prispevek...) 119

Jelinčičem – zlasti zaradi Jelinčičeve usmeritve v letih, ki so sledila Jugovi smrti.«²

Kakšen je bil njun odnos? Gotovo intimno tovariški, o tem ni nobenega dvoma. To dobro vemo in o tem pričajo knjige in spisi, ki jih je po Jugovi smrti o njem z velikim spoštovanjem in sočutjem napisal Zorko Jelinčič. Težje je odgovoriti na vprašanji, kakšen je bil njun odnos v ožjem plezalskem pogledu in kako sta se ujemala ali razlikovala v nazorskih pogledih glede študija, moralnih načel in angažiranja v kulturnem in družbenem življenju.

Glede tega so gotovo obstajale razlike, ki so lahko tudi za nas zanimive.

Najprej stereotipi oziroma splošno sprejete predstave:

– *Klement Jug, drzen plezalec, izjemno samozavesten, zagovornik volje, moči, premagovanja skrajnih težav.* S temi načeli naj bi kljub kratkemu življenju in, konkretno gledano, s skromnimi plezalnimi dosežki sprožil velik kvaliteten preskok v slovenskem alpinizmu.

– *Zorko Jelinčič, tudi gornik, vendar pretežno družbeno in socialno angažiran.* Kot eden od soustanoviteljev TIGR-a je bil leta 1930 aretiran in konfiniran v zapore v Italijo. S konkretnim alpinizmom se ni ukvarjal oziroma naj ne bi imel vidnejše vloge.

Ti dve splošni podobi v veliki meri držita: za Jugo je značilna individualna ambicija, za Jelinčiča pozornost do drugega. Jug premore introvertni značaj, pri njem izstopajo načelo moči, volje, občutek krivde.

Zorko Jelinčič nastopa kot ekstravertni značaj, v ospredju sta usmerjenost in predvsem odgovornost do drugih, do prijateljev, sopotnice, do svojih ljudi, skupnosti, do naroda.

Jug težave izziva. Kot pravi športnik in nietzschejanski filozof jih tudi tedaj, ko jih ni, sam ustvari, da bi jih lahko premagal in dokazal svojo vitalno moč.

Jelinčič težav ne izziva. Ve, da so, da jih imamo, in to še preveč, zato bi jih rad dosledno rešil kot posameznik v svojem osebnem življenju in kot pripadnik naroda.

Jug iz osebnega problema, zaradi čustvenih težav, ki jih ima s svojo ljubljeno Milko, recimo temu iz mladeniških emotivnih zamer in nerodnosti, ustvari univerzalni etični problem in se v takšnem vzdušju, prav gotovo nelahkem ali celo mračnem, poleti 1924 pada v Julijce, med nevarne stene. V tem kontekstu je zanimivo Jugovo poslovilno pismo, ki naj bi ga napisal avgusta 1924, malo, morda celo zadnje dni pred nesrečo.³

Iz razočaranja nad slovenskim javnim življenjem, kulturnim in političnim, Jug zaostri svojo kritično misel. Radikalizira stališča do sopotnikov, sveta in sebe.

Zorko Jelinčič ravna drugače. V znanstveni študij se ne vrže kot v objem, ne išče pribežališča. Iz Padove pozimi 1922 piše Jugu, da prof. Benussija »... pridno poslušam; govori Ti stvarno«. Profesor ni še eden od tolikih zaprašenih akademikov, ki mlade fante utrjujejo in mu bo že treba pokazati, ampak »prava bela vrana

Zorko Jelinčič v zgodnjih študentskih letih

med ostalimi«. Pri Jelinčiču nas preseneča uravnotežen pozitiven duh, ki je vedno prisoten, skoraj samozameven. Že leto po Gentilejevi reformi, ki je ukinila slovenske šole, nato pa tudi slovenski jezik v uradih in na stotine prosvetnih, kulturnih in športnih društev, Zorko Jelinčič l. 1924 na Tolminskem ustanovi ilegalni planinski klub Krpelj. Leta 1927 organizira dijaški kongres na Lokvah in še istega leta nastane TIGR. Skrb in trud, ki ju je Zorko namenjal skupnosti, konkretnim organizacijam, tudi tajnim, ko ni šlo drugače, spodbujanju prosvetljenstva, kulturnega in planinskega udejstvovanja, z namenom, da bi ohranili čimbolj kleno slovensko zavest, ta skrb in trud sta pri Zorku Jelinčiču izjemna.

Ob tem pa je bil ves čas velik ljubitelj gora. Tudi plezalec, pravi alpinist. Ganilo me je pismo, ki ga je pozimi 1923 iz Padove poslal Jugu v Ljubljano: »Hvala za skomine! Le ne korači se tam preveč s svojimi Karniškiimi; saj tudi mi hodimo v hribe! – take, da nikdo še ni bil pred nami na njih... Danes zjutraj, ko sem se zbudil, sem se vrnil s krasne ture – cela, od začetka do konca plezalna tura – res, skoro le v sanjah moreš kaj podobnega doživeti... Za Božične počitnice sem zlezel na naš bližnji Kuk – edini jasni dan v teh počitnicah – sam, ker družbe ni bilo. Sneg se je nižje udiral, proti vrhu je bil leden.«⁴

² Marušič, Branko: Prispevek...

³ Jelinčič, Zorko, dr. Vladimir Kajzelj, dr. Vladimir Bartol: Dr. Klement Jug. Veliki slovenski alpinist. Ljubljana, 1956 (glej poglavje H konceptu Jugovega poslovilnega pisma – Vladimir Bartol)

⁴ Marušič, Branko: Prispevek...

Ob podatkih, ki jih imamo, bi morda lahko celo rekli, da je bil mladi Zorko Jelinčič večji ali izrazitejši »sin gora«, mišljeno seveda z metaforo, kot Klement Jug. Slišali smo o njegovih sanjah s plezalne ture. Zorko je bil doma iz Loga pod Mangrtom in je od začetka do konca svojega življenja ohranjal veselje in zavzetost do planinstva. Pri Klementu, ki mu je usoda zgodaj pretrgala življenjsko pot, se je gorniško navdušenje pojavilo šele v njegovih zrelih študentskih letih. Nedvomno je pri prvih vzgibih do sten in vrhov nanj vplival prijatelj Zorko. Seveda, Jug je ves alpinizem postavil v etično filozofski prostor, toda na Triglav se je prvič podal l. 1920, po Tominškovi poti, star dvaindvajset let. Prvo plezalno turo beležimo dve leti pozneje, l. 1922, razmeroma pozno, čemur sledi intenzivno plezalno poletje 1923, ko je v družbi preplezal Triglavsko severno steno (Nemško smer), severno steno Škratice in severno steno Razorja iz doline Krnice. To so že resne stene. Sledila so razočaranja, tako v osebnem življenju, morda zaradi prestrogo postavljenih principov, kot razočaranja nad družbo in poštenostjo ljudi. Poleti 1924, tistega usodnega poletja, se je Klement Jug za več dni podal v Julijce, morda tudi s podzavestnim občutkom, da principialno in čustveno nekatere stvari reši. Kot izobražen intelektualac nietzschejanskega ali celo kantovskega značaja si je implicitno postavljал visoke cilje, dobesedno na meji svojih zmožnosti. Kar z drugimi besedami pomeni: postavljал si je težke ovire, takšne, ki bi jih lahko zmogel v popolni zbranosti. V tej drži Jug dejansko ostaja vznemirljiva osebnost naše zgodovine, resnično razpet med Nietzscheja in Kanta: šel bom tja, se zapezala v tisto steno, izzval globino, premagal strah, ukrotil strasti in prenovil sebe, ne zato, ker je to koristno, ker mi bo prineslo to ali ono, uspeh ali slavo, ampak preprosto zato, ker tako moram! Estetski čut in moralni zakon dolžnosti v meni tako govorita.

Kako bi se Jugova zgodba nadaljevala, lahko samo ugibamo. Gotovo bi dosegla še velike točke preobrazbe in ustvarila nove izzive. Julija tistega tragičnega poletja, slab mesec pred nesrečo, sta z Zorkom preplezala Triglavsko severno steno. Zapezala sta po Tumovi smeri, ki ji danes pravimo Slovenska, in visoko zgoraj, že blizu izstopa pod ledenikom, zašla v nerodne navpične zapore. Vso smer sta plezala prosto, praktično nezavarovana. Oba sta bila v odlični formi, s tem da je bil Zorko zaradi neprespane noči utrujen, saj je zaradi ilegalnega prestopanja meje hodil vso noč in prišel iz doline Zadnjice čez planino Zajavor v Vrata šele zgodaj zjutraj. Tam zgoraj, v izstopnih predelih Slovenske smeri, se človek kaj hitro zapezla. To vam povem iz lastne izkušnje. Težave po današnjih ocenah sicer niso velike, a so vendar kar naenkrat dovolj resne. Tam sta se dobro znašla, Jug je dobil prehod in spustil vrh, srečno sta izplezala in se na Malem Triglavu poslovila. Zorko se je moral vrniti v Trento, tudi zaradi čuta dolžnosti do sopotnice, ki ga je spremljala. Jug je čez Kredarico sestopil v Vrata, od koder se je 11. avgusta podal na usodno smer v Steno.

Jelinčičeve vsestransko družbeno angažirane poti tu ne bi obnavljali. V primerjavi z Jugom se mi zdi, da je

Zorko že od začetka imel več zaupanja v skupnost, v narodni razvoj in napredek. V času osebne krize si je Jug v svoj dnevnik zapisal: »Najbolj neumno se mi zdi, da bi jaz posvetil vse svoje življenje tistemu kupu zverjadi, ki goljufa, veriži, krade, se vlačugari, pijani, kolne, maže sebe in okolico...« Za takšno zverjad Jug ni bil pripravljen delati.

V nasprotju z njim pri Zorku Jelinčiču ne bomo srečali tako pesimističnih tonov. Nikoli. Za ljudi je vredno delati, tudi če človek za svoje delo ni poplačan. Prav to je bila Jelinčičeva težka izkušnja v zaporih in še desetletja po drugi vojni. Če se danes sprašujemo, od kod Zorku Jelinčiču moč in navdušenje pri delu za prosveto in blagor tujih ljudi, ne vidim drugega odgovora, kot zaradi globokega notranjega etičnega in moralnega prepričanja. Iz vere in zaupanja, da je to, kar s svojimi močmi naredimo za svojo skupnost, dobro in pravično. In še nekaj je, kar Klementa Juga in Zorka Jelinčiča družijo, nemara globlje in bolj pretanjeno, kot smo mislili doslej: s prisposodobijo bi temu rekel kantovsko moralno načelo. Pri svojih izbirah in pri svojem delu je primerno in moralno, če človek sledi načelu odgovornosti in skuša udejaniti najširše sposobnosti, ki jih ima. Ne zaradi koristi, ampak preprosto, ker moram tako ravnati. V tem sta oba, Klement Jug in Zorko Jelinčič, tudi za naše in nove generacije svetla, pogumna in vzorna lika primorske zgodovine.

Paradoks turista

... Obstaja še ena vrsta turista, recimo mu slovenski gorski turist, to je tista presečna množica, kjer sta se tako posrečeno ujela romantični in množični turist. Ta križanec po eni strani hodi v gore, da bi tekmoval s sabo – to je konec koncev edina človeka vredna tekma: pomembno je namreč vedeti, koliko (še) zmremo in koliko si (še) upamo. Napor je plemenit, še več, napor je kratko malo moralen. »Zdi se, da samo stene, globeli, tesni in hudourniki zares odslkavajo moralnost napora in samote,« tako nekako pravi Barthes v Guide Bleu. Po drugi strani pa slovenski gorski turist hodi v planine, da bi bil del skupnosti, ne katere koli skupnosti, pač pa občestva enakih in poštenih ljudi. V gorah se vsi pozdravljamo, vsi se (raz)poznamo, vsi smo kamaradi, vsak trenutek pripravljeni drug drugemu priskočiti na pomoč. Enaki smo, statusnih simbolov, ki sicer tako glasno govorijo o razrednih razlikah, ni videti. To, da eni gojzerji lahko stanejo par tisočakov več kakor drugi, pač ni omembe vredno. In poštene smo, v gorah nihče ne krade.

Slovenski gorski turist hodi v planine zato, da si za kratek čas pričara utopijo družbe, ki se mu vse bolj odmika. Levstika je potemtakem treba popraviti: Slovenec Slovenca vidi v Triglavu, kakor bi rad videl sebe v ogledalu...

Zoja Skušek, Delo